

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Φιλοσοφία της Γλώσσας

Ενότητα: Ενικοί όροι. Αιτιακές θεωρίες των ονομάτων

Ελένη Μανωλακάκη

Σχολή Θετικών Επιστημών

Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης (Μ.Ι.Θ.Ε.)

1.	Αιτιακές θεωρίες των ονομάτων	3
1.1	Διάκριση μεταξύ προτάσεων ισότητας της μορφής $a=a$ και $a=b$	5
1.2	Γλωσσικοί όροι που στερούνται αναφοράς	5
1.3	Αντικατάσταση σε αδιαφανή πλαίσια	6
2.	Σημειώματα	7

1. Αιτιακές θεωρίες των ονομάτων

Όπως είδαμε στην προηγούμενη παράγραφο η περιγραφική θεωρία των ονομάτων αντιμετωπίζει ορισμένα σοβαρά προβλήματα:

Καθιστά αναλυτικές και επομένως κατ' ανάγκην αληθείς προτάσεις που οι οποίες είναι μόνο ενδεχομενικά αληθείς

Οι οριστικές περιγραφές δεν παρέχουν ούτε ικανές ούτε αναγκαίες συνθήκες για τον καθορισμό της αναφοράς. (παράδειγμα Goedel)

Οι περιγραφικές θεωρίες δεν εξηγούν πώς η γλώσσα μας συνδέει με τον κόσμο

Οι αιτιακές θεωρίες της αναφοράς αναπτύχθηκαν ως απάντηση σε αυτά τα προβλήματα των περιγραφικών θεωριών. Η βασική θέση της αιτιακής θεωρίας των ονομάτων, που εισήχθη από τους Kripke/Donnellan, είναι ότι η αναφορά ενός ονόματος καθορίζεται μέσω μιας αλυσίδας αιτιακών σχέσεων μεταξύ χρήσης του όρου και αντικειμένου. Ένας όρος αναφέρεται σε ό,τι συνδέεται με τον όρο μέσω ενός συγκεκριμένου είδους αιτιακού συνδέσμου. Οι αιτιακές σχέσεις που συνδέουν τη χρήση ενός όρου με την αναφορά του είναι ανεξάρτητες από τις πεποιθήσεις των ομιλητών για το πώς ταυτοποιείται η αναφορά του όρου. Η αναφορά καθορίζεται από την ύπαρξη συγκεκριμένων αιτιακών συνδέσμων μεταξύ χρήσεων του όρου και αντικειμένου και μεταξύ των χρήσεων του όρου από τους ομιλητές.

Η αιτιακή θεωρία καλείται να απαντήσει σε δύο ερωτήματα:

—Με ποιό τρόπο καθορίζεται η αναφορά;

—Με ποιό τρόπο η αναφορά ενός όρου μεταδίδεται στη γλωσσική κοινότητα; (Δυνάμει τίνος πράγματος όταν χρησιμοποιώ τον όρο 'Αριστοτέλης' αναφέρομαι στον Αριστοτέλη και όχι στον Πλάτωνα;)

Αυτό που καθορίζει την αναφορά, σύμφωνα με την αιτιακή θεωρία, είναι μια αιτιακή-ιστορική αλυσίδα συμβάντων που συνδέει την τρέχουσα χρήση ενός ονόματος με κάποιο εισαγωγικό συμβάν, κάποιο συμβάν βαπτίσματος ('πράξη βαπτίσματος') κατά το οποίο επιλέγεται το όνομα ως επιγραφή για ένα συγκεκριμένο καθέκαστο. Είναι δυνατό όλες οι περιγραφές που συνδέονται με το όνομα να είναι ψευδείς. Ωστόσο οι χρήστες του ονόματος αναφέρονται στο συγκεκριμένο καθέκαστο εφόσον η χρήση που κάνουν του ονόματος είναι μέρος μιας αιτιακής αλυσίδας συμβάντων που οδηγεί πίσω στην πράξη βαπτίσματος. Περιστασιακά, ίσως το εισαγωγικό συμβάν βαπτίσματος να περιλαμβάνει τη χρήση κάποιας περιγραφής. Ωστόσο η περιγραφή δεν σχετίζεται αναλυτικά με το όνομα (δεν δίνει το νόημα του ονόματος), όπως ισχυρίζονται οι περιγραφικές θεωρίες. Η περιγραφή, σε μια τέτοια περίπτωση απλώς 'παγιώνει' την αναφορά του ονόματος, μέσω κάποιου *ενδεχομενικού*

χαρακτηριστικού του συγκεκριμένου καθέκαστου που αποτελεί την αναφορά. Είναι ακόμη δυνατόν η περιγραφή που χρησιμοποιείται για την 'παγίωση' της αναφοράς ενός όρου να είναι όχι απλώς ενδεχομενικό χαρακτηριστικό της αναφοράς αλλά και ψευδής για την αναφορά.

Ας θεωρήσουμε τον όρο «1 μέτρο μήκος», ο οποίος αναφέρεται στο μήκος ενός μέτρου. Η περιγραφή που έχει χρησιμοποιηθεί για την παγίωση της αναφοράς αυτού του όρου είναι «το μήκος που είναι ίσο με το μήκος του κανονικού Μέτρου». Το κανονικό Μέτρο είναι μια μεταλλική ράβδος η οποία φυλάσσεται κάπου στο Παρίσι. Έχει άραγε το κανονικό Μήκος κατ' ανάγκην μήκος 1 μέτρο; Φαίνεται πώς όχι. Η συγκεκριμένη μεταλλική ράβδος θα μπορούσε να επιμηκυνθεί, ίσως λόγω αύξησης της θερμοκρασίας και το μήκος της να είναι μεγαλύτερο από 1 μέτρο. Στην περίπτωση αυτή έχουμε χρησιμοποιήσει μια περιγραφή που αποτελεί ένα ενδεχομενικό χαρακτηριστικό κάπου σώματος, το μήκος που είχε αυτό το σώμα τη στιγμή της βαπτίσεως του μήκους του ως «μήκος 1 μέτρου», για να παγιώσουμε την αναφορά του όρου «1 μέτρο μήκος». Αφότου παγιωθεί η αναφορά, η περιγραφή «το μήκος του σώματος α είναι ίσο προς το μήκος του Κανονικού Μέτρου» ίσως και να είναι ψευδής. Το σώμα α έχει μήκος 1 μέτρο, το οποίο όμως διαφέρει από το μήκος που έχει την στιγμή που μιλάμε το κανονικό Μέτρο.

Θεωρείστε ακόμη την περίπτωση που βρίσκεστε σε ένα πάρτυ και έχοντας την πρόθεση να αναφερθείτε σε έναν από τους καλεσμένους χρησιμοποιείτε την περιγραφή «ο κύριος στη γωνία που πίνει βότκα» και λέτε «ο κύριος στη γωνία που πίνει βότκα είναι εξαιρετικός φιλόσοφος».¹ Υποθέστε ότι το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεστε δεν πίνει στην πραγματικότητα βότκα αλλά τζιν. Στην περίπτωση αυτή έχετε χρησιμοποιήσει μια ψευδή περιγραφή ενός συγκεκριμένου προσώπου προκειμένου να αναφερθείτε σε αυτό και να πείτε κάτι για το συγκεκριμένο πρόσωπο. Το ότι αναφέρεστε στο συγκεκριμένο πρόσωπο δεν συνίσταται στο γεγονός ότι η περιγραφή που χρησιμοποιήσατε ή κάποια άλλη περιγραφή ικανοποιούνται από το πρόσωπο αυτό. Το ότι αναφέρεστε στο συγκεκριμένο πρόσωπο συνίσταται στο γεγονός ότι βρίσκεστε σε μια συγκεκριμένη αιτιακή σχέση με το συγκεκριμένο πρόσωπο.

Εάν το νόημα-σημασία ενός όρου είναι ό,τι καθορίζει την αναφορά του όρου, το νόημα-σημασία για την αιτιακή θεωρία είναι ένα δίκτυο αιτιακών σχέσεων μεταξύ χρήσεων του όρου και κάποιου αντικειμένου. Ένας όρος έχει μια συγκεκριμένη αναφορά δυνάμει του ότι το αντικείμενο που αποτελεί την αναφορά βρίσκεται σε μια συγκεκριμένη σχέση, η οποία είναι ένα δίκτυο αιτιακών συνδέσεων, με τη χρήση του όρου. Στο πλέγμα των σχετικών αιτιακών σχέσεων ανήκει μια αιτιακή σύνδεση, η αρχική πράξη βαπτίσματος, μεταξύ του όρου και του συγκεκριμένου αντικειμένου που αποτελεί την αναφορά του.

Αφότου επιτελεσθεί η αρχική πράξη βαπτίσματος, ο όρος μεταδίδεται στη γλωσσική κοινότητα. Άλλοι χρήστες της γλώσσας δανείζονται τον όρο και αυτός ο δανεισμός διατηρεί την

---

¹ Το παράδειγμα βασίζεται στη συζήτηση του Donnellan, στο άρθρο του «Αναφορά και Οριστικές Περιγραφές», 1966/2001, ελλ. Μτφ. *Δευκαλίων* 19/1, σελ 61-85.

αναφορά ίδια, εφόσον οι χρήστες συνδέονται με το αρχικό συμβάν βαπτίσματος δια μέσου μιας αιτιακής αλυσίδας μετάδοσης του όρου.

Ο κύριος ισχυρισμός της αιτιακής θεωρίας είναι ότι η σχέση ανάμεσα σε έναν όρο και την αναφορά του δεν διαμεσολαβείται από περιγραφικές συνθήκες, από πεπιοθήσεις ή άλλες εσωτερικές καταστάσεις (δεδομένα αισθήσεων, ιδέες, έννοιες). Η αιτιακή θεωρία της αναφοράς απορρίπτει τις σημασίες-νοήματα-έννοιες ως ενδιάμεσες οντότητες μεταξύ της γλώσσας και του κόσμου. Η αναφορά, δηλαδή στοιχεία του εξωτερικού κόσμου, αποτελούν μέρος του νοήματος στο βαθμό που συμμετέχουν στις αιτιακές σχέσεις που διαμορφώνουν το πλέγμα των αιτιακών συνδέσεων μεταξύ γλώσσας και κόσμου.

Θεωρώντας το νόημα ως ένα δίκτυο αιτιακών σχέσεων, η αιτιακή θεωρία επιχειρεί να απαντήσει στα βασικά προβλήματα μιας θεωρίας νοήματος.

1.1 Διάκριση μεταξύ προτάσεων ισότητας της μορφής $\alpha=\alpha$ και $\alpha=\beta$

Σύμφωνα με την αιτιακή θεωρία των ονομάτων μια πρόταση όπως

«ο Αυγερινός είναι ο Αυγερινός»

διαφέρει από την πρόταση

«ο Αυγερινός είναι ο Αποσπερίτης»

στο βαθμό που διαφέρει το πλέγμα αιτιακών σχέσεων μεταξύ χρήσεων του όρου «Αυγερινός» και εκείνου του πλανητικού σώματος στο οποίο στηρίζεται αυτό το πλέγμα από το πλέγμα αιτιακών σχέσεων μεταξύ χρήσεων του όρου «Αποσπερίτης» και του σώματος εκείνου στο οποίο στηρίζεται αυτό το πλέγμα. Στην περίπτωση αυτή συμβαίνει οι τα δύο αιτιακά πλέγματα να έχουν το ίδιο στήριγμα (αιτιακή σύνδεση με την ίδια οντότητα)

1.2 Γλωσσικοί όροι που στερούνται αναφοράς

Η αιτιακή θεωρία διακρίνει μεταξύ όρων που στερούνται αναφοράς και συναρθρώσεων φθόγγων που αποτελούν απλώς ανοησίες βάσει του ότι οι χρήσεις ακόμη και των όρων που στερούνται αναφοράς έχουν ένα υποβόσκων δίκτυο αιτιακών σχέσεων. Η διαφορά με τις χρήσεις όρων που έχουν αναφορά είναι ότι τα αιτιακά δίκτυα των μεν έχουν στήριγμα στον κόσμο, ενώ τα αιτιακά δίκτυα των χρήσεων όρων που δεν έχουν αναφορά δεν έχουν στήριγμα στον κόσμο. Οι χρήσεις όρων όπως «πήγασος», όρων που εισάγονται σε μυθιστορήματα,, σε παραμύθια κ.α.

συνδέονται με κάποιο πλέγμα αιτιακών σχέσεων το οποίο όμως δεν αγκιστρώνεται σε κάποια οντότητα του κόσμου. Αυτό δεν εμποδίζει τους ομιλητές μιας γλώσσας να δανείζονται τον όρο από άλλους ομιλητές και να χρησιμοποιούν όρους όπως «Άμλετ», «Δον Κιχώτης» κ.ο.κ.

1.3 Αντικατάσταση σε αδιαφανή πλαίσια

Η απάντηση των υποστηρικτών της αιτιακής θεωρίας της αναφοράς στο πρόβλημα της ενδεχόμενης μη ισχύος της αρχής της αντικατάστασης στον πλάγιο λόγο και εν γένει στα αδιαφανή πλαίσια είναι περισσότερο πολύπλοκη από όσο την παρουσιάζουμε εδώ αλλά οι γενικές της γραμμές είναι οι εξής.

Στην πρόταση

«Ο Γιώργος πιστεύει ότι ο Αποσπερίτης ανατέλλει»,

ο όρος «ο Αποσπερίτης» δεν έχει τη συνήθη αναφορά του, δηλαδή δεν αναφέρεται σε εκείνο το πλανητικό σώμα στο οποίο στηρίζεται το δίκτυο των αιτιακών σχέσεων που στις οποίες μετέχουν οι χρήσεις του όρου «Αποσπερίτης» και η αλήθεια της πρότασης δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την αναφορά των όρων που περιέχει. Η ανάλυση αυτής της πρότασης εμπλέκει ακόμη και κατάλληλα δίκτυα αιτιακών σχέσεων.

Η απάντηση των υποστηρικτών της αιτιακής θεωρίας της αναφοράς στο πρόβλημα της αντικατάστασης στον πλάγιο λόγο και στα αδιαφανή πλαίσια είναι φρεγκιανού τύπου (η αναφορά των όρων δεν είναι η συνήθης αναφορά) με τη διαφορά ότι η σημασία στην αιτιακή θεωρία θεωρείται ως ένα δίκτυο αιτιακών σχέσεων και όχι ως κάποια περιγραφική συνθήκη.

2. Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Ελένη Μανωλακάκη, 2015. Ελένη Μανωλακάκη. «Φιλοσοφία της Γλώσσας . Ενικοί όροι. Αιτιακές θεωρίες των ονομάτων». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: opencourses.uoa.gr/courses/PHS1

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς

- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

